

Δεικτικά στοιχεία του λόγου

Δείξη/Δεικτικά αναφορικά στοιχεία
(deixis/indexicals – Ch. S. Peirce - Indices,
signals, not symbols: already part of the
situation they themselves index)

Χωρική δείξη
Προσωπική δείξη
Χρονική δείξη

Αναφορά σε «αντικείμενα» της περίπτωσης
επικοινωνίας – εξωγλωσσικό περιβάλλον. Αναφορά
στον λόγο (που έχει προηγηθεί) – ενδογλωσσικό
περιβάλλον

εδώ, εκεί ...

εγώ, εσύ ...

τόρα, τότε ...

ταυτολογίες: «Αυτή τη στιγμή είμαι εδώ.»

εννοιολογική γενίκευση: κοντινό – μακρινό (αυτό-εκείνο, εδώ-εκεί, τώρα-τότε)

1. Χωρική δείξη → Προσωπική δείξη

Ισπανικά:

aquí, «εδώ» *esto*, «αυτό»
ahí, «εκεί» *eso*, «εκείνο»
allí, «εκεί (πέρα)» *aquello*, «εκείνο (εκεί)»

Ιαπωνικά:

kore, «αυτό, κοντά στον ομιλητή»

are, «εκείνο, μακριά από τον ομιλητή και τον ακροατή»

sore, «εκείνο, μακριά από τον ομιλητή και κοντά στον ακροατή»

2. Προσωπική δείξη → Κοινωνική δείξη

	+A -A	+A -A	+A -A	+A -A
+E → +E	T T	V V	T V	T V
+E → -E	T T	T T	T V	T V
-E → -E	T T	T T	T T/V	T V
-E → +E	T T	V V	T/V V	T V
	Αρχικό στάδιο	Κυρίαρχος ο παράγοντας της εξουσίας	Υπεισέρεται ο παράγοντας της αλληλεγγύης	Κυρίαρχος ο παράγοντας της αλληλεγγύης

3. Χρονική δείξη

χρόνος: παρόν, παρελθόν, μέλλον (σχέση S – E)

όψη: εσωτερική σύσταση δηλούμενης ενέργειας (σχέση R – E)

συντελεσμένο/στιγμιαίο – ασυντέλεστο/εξακολουθητικό (γράφω – γράψω), εναρκτικό – τελικό (συντελικό: παρακείμενος / υπερσυντελικός), διαρκές / εξακολουθητικό / θαμιστικό

ποιόν ενεργείας:

καταστάσεις: έχω, θέλω, μου αρέσει, αγαπώ, είμαι, ανήκω, εξουσιάζω ...

επιτεύξεις: αναγνωρίζω, εντοπίζω, κερδίζω, γεννιέμαι, πεθαίνω, αρχίζω, σταματώ ...

τελειώσεις: τρέχω (100 μέτρα), ζωγραφίζω (έναν κύκλο), μεγαλώνω, αναρρώνω, κτίζω (ένα σπίτι) ...

δραστηριότητες/διαδικασίες: τρέχω (γύρω-γύρω), περπατάω, κολυμπώ, σπρώχνω... χιονίζει, βρέχει...

Ανάλυση των χρόνων ως δεικτικών κατηγοριών:

γράφω → S,E,R → ι
έγραφα E,R S
θα γράψω S E,R
έχω γράψει E S,R

είχα γράψει E R S
θα έχω γράψει S E R
έγραφα E/R S
θα γράφω S E/R

Υποθετική – τροπική σημασία (σύνδεση δύο αξόνων, «χρόνου» και «τρόπου»):

R _ S ή S _ R (θα ερχόταν)
| |
E/R E/R

R _ S ή S _ R (θα είχε έρθει)
| |
E _ R E _ R

Ακολουθία χρόνων (σύνδεση στον χρονικό άξονα):

Θα φύγω μόλις έρθεις

α. S _ R1,E1

β. S _ R2,E2

Είχα ταχυδρομήσει το γράμμα, όταν μπήκε ο Γιάννης και μου 'πε τα νέα

α. E1 _ R1 _ S

β. _ R2,E2 _ S

γ. _ R3,E3 _ S ή

γ. _ R3,E3 _ S [«συνεχιστικό» και]

Αφήγηση: Διάταξη των σημείων E με βάση τα σημεία R (αφηγηματική προοπτική). Η αφηγηματικότητα ενυπάρχει στη σημασιολογία των χρόνων· κάθε χρόνος είναι ήδη μια αφηγηματική μονάδα· κάθε ποιόν ενεργείας είναι ήδη ένα αφηγηματικό σχήμα.

Η αφήγηση δεν αρκείται στην παράθεση/συνδυασμό χρονικών τύπων → αφηγηματικά μοτίβα. Ακριβώς επειδή υπάρχουν επαναλαμβανόμενες συνδέσεις, η αφήγηση εμπλέκει χαρακτήρες (μάλλον παρά πρόσωπα) σε παρόμοιες «δράσεις» (βλ. λ.χ. ανάλυση παραμυθιών από τον Β. Γ. Προπ, *Μορφολογία του παραμυθιού*, μτφρ. Α. Παρίση. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1991).

Αφηγηματικές δομές

N. Stein κ.ά.

σκηνή → επεισόδιο

εναρκτήριο γεγονός,

αντίδραση ή απάντηση του πρωταγωνιστή στο γεγονός

απόπειρα

συνέπειες της απόπειρας

αντίδραση του πρωταγωνιστή στις συνέπειες

W. Labov

Περίληψη

Προσανατολισμός

Πράξη επιλογής

Αξιολόγηση

Επίλυση

Επιμύθιο (coda)

- (What was the most important fight that you remember, one that sticks in your mind?...)
- Well, one (I think) was with a girl.
 - Like I was a kid, you know,
 - and she was the baddest girl, *the baddest girl in the neighborhood*.
 - If you didn't bring her candy to school, she would punch you in the mouth;
 - and you had to kiss her when she'd tell you.
 - This girl was only about 12 years old, man,
 - but she was a killer.
 - She didn't take no junk;
 - She whupped all her brothers.
 - And I came to school one day
 - and I didn't have no money.
 - My ma wouldn't give me no money.
 - And I played hookies one day,
 - (she) put something on me.
 - I played hookies, man,
 - so I said, you know, I'm not gonna play hookies no more 'cause I don't wanna get a whupping.

- So I go to school
- and this girl says, "Where's the candy?"
- I said, "I don't have it."
- She says, powww!
- So I says to myself, "There's gonna be times my mother won't give me money because (we're) a poor family
- and I can't take this all, you know, every time she don't give me any money."
- So I say, "Well, I just gotta fight this girl.
- She gonna hafta whup me.
- I hope she don't whup me."
- And I hit the girl: powww!
- and I put something on it.
- I win the fight.
- That was one of the most important.

* * *

- a. When I was in fourth grade –
no, it was in third grade –
- b. this boy he stole my glove.
- c. He took my glove
- d. and said that his father found it downtown on the
ground.
(And you fight him?)
- e. I told him that it was impossible for him to find
downtown 'cause all those people were walking
by and just his father was the only one that found
it?
- f. So he got all (mad).
- g. Then I fought him.
- h. I knocked him all out in the street.
- i. So he say he give
- j. and I kept on hitting him.
- k. Then he started crying
- l. and ran home to his father.
- m. And the father told him
- n. that he ain't find no glove.

(W. Labov, *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972, κεφ. 9.)

Συζήτηση: *Ο κόσμος του επενδυτή*, 24-25.1.2004, 41 [Διεθνή Νέα]: «Ταϊλάνδη / Η Ε.Ε. σταματάει εισαγωγές πουλερικών // Διαστάσεις επιδημίας έχει πάρει στη νοτιοανατολική Ασία η λεγόμενη «γρίπη των πουλερικών» μετά την ανακοίνωση και των αρχών της Ταϊλάνδης ότι δύο αγοράκια προσβλήθηκαν από τη νόσο και ένας 56χρονος άνδρας, που παρουσίαζε συμπτώματα, πέθανε από βαριάς μορφής πνευμονία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε χθες να απαγορεύσει τις εισαγωγές κρέατος και προϊόντων πουλερικών από την Ταϊλάνδη, μετά από αντίστοιχη απόφαση που έχουν πάρει πολλές χώρες της Ασίας. Παρότι δεν έχει αποδειχθεί ότι η ασθένεια μεταδίδεται από άνθρωπο σε άνθρωπο, η ΠΟΥ προειδοποιεί ότι υπάρχει ενδεχόμενο ο ιός να μπορεί να μεταλλαχθεί, και η ασθένεια αυτή ίσως αποτελέσει μεγαλύτερη απειλή απ' ό,τι η άτυπη πνευμονία.»

Ασκήσεις

Α. Προσδιορίστε την αφηγηματική δομή των ακόλουθων αποσπασμάτων:

1. (S₀) Ένα μεσημέρι, (R₀) πριν από πεντ' έξι χόνια, (R₁) στην πόλη που μένω, συνεδρίαζε εκτάκτως το δημοτικό συμβούλιο, (R₂ E₁) στο οποίο, μαζί με άλλους ευυπόληπτους πολίτες, συμμετείχα (R₃ E₂) τότε (R₄) κι εγώ. Είχαμε, λοιπόν, συγκεντρωθεί γύρω από το μεγάλο στρογγυλό τραπέζι (R₅ E₃) για να εξετάσουμε [για-να(E₁ R₁)] ένα σοβαρό θέμα, του οποίου η επίλυση απαιτούσε περίσκεψη και λεπτούς, επιδέξιους χειρισμούς. Κάποια ατασθαλία είχε ανακαλυφθεί (R₆ E₄) στη διάθεση και διακίνηση του άνθρακος του εργοστασίου παραγωγής φωταερίου, που η εκμετάλλευσή του ανήκε στο Δήμο. [...] Εγώ, που απ' την πολύωρη και θορυβώδη συζήτηση είχα αρχίσει (R₇ R₈) να γίνομαι πτώμα (E₅), έχωσα, (R₉ E₆) ασυναισθήτως και από αμηχανία, στο στόμα μου έναν μεταλλικό συνδετήρα, που έπαιζα από ώρα νευρικά στο χέρι μου, (R₁₀ E₇) και άρχισα (R₁₁ R₁₂) να τον μασουλίζω (E₈) κάποια στιγμή τον νιώθω (R₁₃ E₉) να ξεφεύγει από τα δόντια μου (E₁₀), να πέφτει χάμω (E₁₁) και να τον χάνω (E₁₂). Επρόκειτο (R₁₄ R₁₅) σε λίγο (R₁₆) να τεθεί το θέμα σε ψηφοφορία (E₁₃) και η προσοχή μου έπρεπε να είναι τεταμένη. Αλλά πες μου, (S₁) πώς να συγκεντρωθώ, που μου πέρασε ξαφνικά η ιδέα, (R₁₇ E₁₄) ότι ίσως ο συνδετήρας να μην είχε πέσει στο χαλί, [ίσως(E₁ R₁)] που ήταν το πιο φυσικό να συμβεί, αλλά μπορούσε κάλλιστα να τον είχα καταπιεί, [ίσως(E₂ R₂)] δεδομένου ότι είχε προηγηθεί (R₁₈) της εξαφανίσεώς [P(E₁₅)] του, ξέχασα να σ' το πω, (S₂) ένα ισχυρό, θορυβώδες φτάρνισμά μου [P(E₁₆)]. Πανικός με κυρίεψε, (R₁₉ E₁₇) που οι περιστάσεις όμως δεν μου επέτρεπαν να τον εξωτερικεύσω. Κι αρχίζει τότε το μεγάλο μαρτύριό μου! [...] (Ε.Χ. Γονατάς, *Ο φιλόξενος καρδινάλιος*, Αθήνα: Στιγμή, 1986, 37-8.)
2. «ΕΚΟΨΕ ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΕΚΔΙΚΗΘΕΙ. Μειονοτικός δήμαρχος διέκοψε την υδροδότηση Γυμνασίου, επειδή δε γίνονται μαθήματα στην Τουρκική γλώσσα» («Μακεδονία» 1-3-2000· βλ. και «Βραδυνή» 25-2-2000). Ο δήμαρχος Μύκης Μουσταφά Αγγά, αρνείται να υδροδοτήσει το γυμνάσιο Σμίνθης, ορεινής κοινότητας που υπάγεται στο δήμο του. Οι μαθητές αντιδρούν με κατάληψη διαρκείας του σχολείου και πορεία έξω από το δημαρχείο Μύκης. Κρατούν πανό «με ελληνικούς και πομακικούς [sic] χαρακτήρες», όπου αναγράφεται: «Ο ΘΕΟΣ ΕΛΩΣΕ ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΕ ΟΛΟΥΣ». Τα επεισόδια προκαλούν εισαγγελική παρέμβαση.

B. Παρατηρήστε τις πρώτες σελίδες καθημερινών εφημερίδων. Πώς σηματοδοτείται η αρχή μιας αφήγησης; Πώς σηματοδοτείται το τέλος της; Ποια είναι τα συνηθέστερα χρονολογικά «σημεία αναφοράς»; Διακρίνετε κάποια επαναλαμβανόμενα αφηγηματικά πρότυπα (π.χ. «πυραμίδα»); Υπάρχουν διαφορές από εφημερίδα σε εφημερίδα και από είδος σε είδος (π.χ. πολιτικο-αθλητικό ρεπορτάζ); Προσδιορίστε την αφηγηματική δομή των ακόλουθων κειμένων:

Πετρελαιοκηλίδα στην Ελευσίνα

Ρύπανση εντοπίστηκε χθες το πρωί στη θαλάσσια περιοχή της Ελευσίνας. Σε έκταση ενός περίπου χιλιομέτρου, από τον Ναύσταθμο της Σαλαμίνας μέχρι το κεντρικό λιμάνι της Ελευσίνας εντοπίστηκαν διάσπαρτες κηλίδες πετρελαίου ιριδίζουσας μορφής. Στην περιοχή κατέπλευσαν απορρυπαντικά σκάφη του Λιμενικού Σώματος, καθώς και δύο σκάφη ιδιωτικής εταιρείας, ένα πλωτό τύπου «σκίμερ» και ένα ταχύπλοο με αντιρρυπαντικά μέσα (πλωτά φράγματα κ.ά.). Η περισυλλογή των πετρελαιοειδών είχε ολοκληρωθεί μέχρι χθες το απόγευμα. Πάντως, μέχρι στιγμής δεν έχει εντοπιστεί η αιτία που προκάλεσε τη ρύπανση. (Τα Νέα, 28-29/4/2001)

Αιματηρή συμπλοκή

Αυτόπτες μάρτυρες μιας αιματηρής ένοπλης συμπλοκής μεταξύ Αλβανών, που άφησε πίσω της ένα νεκρό και έναν σοβαρά τραυματισμένο, έγιναν προχθές λίγο πριν από τις 10 το βράδυ περαστικοί της οδού Χαμοστέρνας, στα Πετράλωνα. Στο άγριο ξεκαθάρισμα λογαριασμών σκοτώθηκε από τις σφαίρες των ενόπλων ένας Αλβανός, 30 χρόνων, και τραυματίστηκε σοβαρά ο 26χρονος συμπατριώτης του Π. Κοτσέου, σύμφωνα με τα στοιχεία που δηλώθηκαν στην Αστυνομία. Η συμπλοκή έγινε στην οδό Χαμοστέρνας, στο ύψος του αριθμού 134. Δράστες και θύματα επέβαιναν σε δύο αυτοκίνητα. (ό.π.)

Είπε πάλι «όχι» ο ΠΑΟ

Γυναίκες είναι ... ό,τι θέλουν κάνουν. Σπάνε έδρες και ανατρέπουν τα προγνωστικά. Τα κορίτσια του Παναθηναϊκού, πιστά στην παράδοση, νίκησαν τον Πανελλήνιο στην Κυψέλη με 3-1 (27-29, 25-17, 25-15, 25-22) και ισοφάρισαν σε 2-2. Την προσεχή Κυριακή θα υποδεχτούν τις «μπλε» στον «Τάφο του Ινδού» στον πέμπτο και τελευταίο αγώνα της σειράς των τελικών των πλέι οφ.

«Οι αθλήτριές μου έπαιξαν με αυτοπεποίθηση και πειθαρχία. Δεν ανησύχησα καθόλου γιατί έχω εμπιστοσύνη στα κορίτσια και αυτά στον εαυτό τους», δήλωσε μετά την ολοκλήρωση του αγώνα ο προπονητής του Παναθηναϊκού Κώστας Σωτηρόπουλος, ο οποίος θ' ανταμείψει τις «πράσινες» μ' ένα καλό δείπνο. Στο αντίθετο στρατόπεδο, ο τεχνικός του Πανελληνίου, Γιάννης Νικολάκης, ευελπιστεί να ξανασπάσουν την έδρα στη Λεωφόρο και να πάρουν το τρίτο ροζ φύλλο και τον τίτλο. «Η ζωή συνεχίζεται. Θα πολεμήσουμε», τόνισε. (Η Καθημερινή, 19/4/2001)

Η μητέρα (Μ. Σαχτούρη, Έκτοτε, Αθήνα: Κέδρος, 1996, σ. 11)

*Έψαχνα να βρω το σπίτι μου. Οι δρόμοι ήταν
γεμάτοι ερείπια· μοναχά τοίχους πεσμένους και
πέτρες έβλεπες· κι ούτε ένας άνθρωπος δεν φαινόταν.
Και τότε φάνηκε η άρρωστη μητέρα.
Ποτέ δεν ήταν τόσο καλά, γεμάτη ενέργεια και δύναμη,
με πήρε από το χέρι και βρεθήκαμε σ' ένα
συμπαθητικό δωμάτιο, το σπίτι μας.
Εγώ έκλαιγα, έκλαιγα γοερά ...
Κι αυτή: Μη κλαις, ο καθένας μας με τη σειρά του.*

